

Liudvikas Lavelis:

„Kaip kančioje žmogus gali dvasiškai tobulėti?“

Liudviko Lavelio (Louis Lavelle) knygos, kuriame jis apmąsto blogio problemą, įkvėpti kviečiame pasvarstyti apie skausmo ir kančios naudą. Liudvikas Lavelis (1883-1951), prancūzas, filosofas, spiritualistas, nagrinėjo žmogaus egzistencijos, ontologijos problemas. Meditacijas apie blogį jis rašė tarpukaryje, taikos metu, o išleido jau prasidėjus karui. Savo knygą jis pavadino „Blogis ir kančia“ (Le mal et la souffrance 1940). Baisiu karo laikotarpiu filosofo mintys atsiliepė į tam tikrą laukimą. Karas uždaro daugybę

žmonių į klaikią vienumą, bet ji, mąstytojo nuomone, moko ir bendrystės. Meditacijos nuolat kelia klausimą: kaip kančioje žmogus gali dvasiškai tobulėti ?

Blogio skandalas

Autorius pradeda savo mąstymą išskeldamas „blogio skandalo“ idėją. Jis klausia: „Ar verta stengtis suprasti šį fenomeną, tarsi jis būtų tikrovė? Ar nereikėtų veikiau be paliovos žvelgti į gėrį? Juk jei gėris apimtų visą žmogaus sąmonę, būtų pašalinta bet kokia galimybė pasireikšti blogiui, nes kai traukiasi gera valia, palikdama tuštumą sąmonėje, ima reikštis blogis.“ Deja, Lavelis pastebi, kad nepakanka trokšti gėrio, idant būtų pašalintas blogis. Šis ne visuomet kyla iš žmogaus nusižengimo. Kokia švari bebūtų valia, žmogus pajunta savyje polinkį į blogį, kuris kartais perveria jį kaip žaibas, grimzta jame kaip tamsus bauginantis buvimas. Blogis neatsiklausęs skverbiasi į mažiausius gestus, į patį natūraliausią žmogaus elgesį. Kaip tik dėl šio sunkiai suprantamo fenomeno žmogaus sąmonė ima prieštarauti ir yra verčiama ieškoti atsakymų. Ji negali nemąstyti apie blogį, kuris yra pasaulio papiktinimas ir viena didžiausių problemų. Jis primeta savo buvimą, kurio žmogus negali nepastebėti.

Gėrio ir blogio alternatyva

Blogio fenomenas, jo baugus paslaptینگumas ir gėrio nepakankamumas, verčia klausti: kaip sąveikauja gėris ir blogis? Filosofas pastebi, kad šios dvi tikrovės neatskiriama susijusios: „Negalima mąstyti atskirai nei apie gėrį, nei apie blogį. Jie egzistuoja tik vienas kito atžvilgiu.“ Žmogus trokšta gėrio tik blogio akivaizdoje. Gėris teikia pasauliui prasmę tik stengdamasis peržengti blogį. Maža to, ši gėrio ir blogio dvikova yra „mūsų dvasinio gyvenimo šaltinis“. Juk žmogus siekia gėrio – paties Dievo, prašydamas jo „gelbėti nuo pikto“. Ši tikrovė stumia žmogų į stebinantį paradoksą: „Gėris, duodantis viskam prasmę, vertę ir grožį, kviečiasi blogį kaip savo buvimo sąlygą.“ Ši akibrokštą Lavelis tikslina: „Blogis gali būti pateisinamas tik jį neigiant. Todėl reikia, kas blogis būtų, bet jis gali būti tik tam, kad būtų panaikintas.“

Vis dėlto blogio buvimo būtinybė neduoda išsamaus atsakymo. Blogio apraiškos žmogaus gyvenime gimdo skausmą. Akivaizdu, kad visi žmonės siekia malonumo ir vengia skausmo. Lavelis tvirtina, kad nėra būtybės žemėje, kuri nesvajotų panaikinti visą skausmą žemėje, idant joje karaliautų tik malonumas. Ir kaip tik čia, autoriaus nuomone, žmogus patenka į prieštaringas svajas. Kai kurie filosofai mano, kad malonumas šalina skausmą, bet, Lavelio nuomone, malonumas ir skausmas yra neatskiriama. Jie vienas kitą veikia svirtinių svarstyklių principu: vieno kurio judesys judina kitą. Norėti juos išskirti, idant liktų tik vienas, tolygu panaikinti abu. Ir kaip tik čia svarbu pažvelgti į skausmo ir blogio santykį.

Blogis ir skausmas

Kaip sąmonė reaguoja į skausmą? Ji tapatina kančią su skausmu. Skausmas, kaip ir blogis, primeta save. Sąmonė visais būdais siekia jį atstumti. Tačiau, Lavelio įsitikinimu, nors skausmas visuomet yra susijęs su blogiu, jis nėra blogis savyje, juolab jis nėra absoliutus blogis. Skausmo atžvilgiu galima išskirti tris asmenybių tipus: nedoras žmogus valingai gimdo skausmą, geras žmogus skausmą patiria iš kito, o pesimistas nesugeba atskirti skausmo nuo sąmonės. Iš to dar aiškesnė filosofo mintis: „Turbūt nėra blogio pasaulyje, kuris nebūtų susijęs su skausmu. Bet blogis slypi ne skausme, o valia laikosi blogio atžvilgiu.“ Valia gali atlikti tris judesius: ji gali būti prislėgta skausmo ir jį kęsti, ji gali kankinti kitus, ji taip pat gali skausmą priimti, į jį prasiskverbti ir jį pranokti. Tik pastaruoju atveju skausmas gali virsti gėriu.

Skausmo nauda

Filosofas toliau gvildena skausmo problemą, išskeldamas būtinybę jį atskirti nuo blogio. Jei žmogus tapatina skausmą su blogiu, jis užblokuoja savo sąmonę ir stumia savąjį gyvenimą į pasmerkimą. Skausmas virsta absurdu. Tačiau svarbu pamatyti, kad žmogus visuomet disponuoja savo laisve, o ši siekia įprasminti visa, ką paliečia. Todėl, Lavelio nuomone, reikia

žvelgti į laisvę, kuri ieško gėrio. Ji gali suteikti skausmui dvasinę prasmę, jei tik suras jame moralinio likimo priemonę.

Mąstytojas vis dėlto konstatuoja, kad „daugeliui būtybių skausmas turi destruktivų pobūdį“, nors ir gali būti laisvinantis išbandymas. Tačiau sykiu skausmas stumia žmogų į stebėtiną intymumą su savimi, asmuo užsidaro savyje ir grimzta iki pačių savo gyvenimo šaknų ir net jaučia, kad gyvybė jam gali būti ištraukta. Skausmas skverbiasi į sąmonę ir ją ištuština. Pašalina visus dalykus, kurių iki šiol pakako jai užpildyti. Tačiau tik nedaugeliui toks procesas atneša vidinę vertę ir svorį, kiti pasilieka abejingi. Pagaliau Lavelis ištaria: „Turbūt apie žmogų galima spręsti iš to, kokia yra jo laikysena skausmo atžvilgiu.“ Maža to, „žmogus gali matyti prasmę pasaulyje tiek, kiek geba duoti prasmės skausmui“. Juk pasaulis turi prasmės tiek, kiek žmogus jam jos duoda. Todėl gyvenimas ir skausmas netenka prasmės tuomet, kai valia stokoja tinkamos krypties. Mat žmogaus valia gali pakeisti gėrį į blogį ir blogį į gėrį.

Neteisingumas

Lavelis tęsia savo svarstymus ir iškelia kitą svarbų elementą: valia skausmo atžvilgiu neišvengiamai patiria neteisingumą. Žmogaus sąmonė aiškiai reikalauja vieno dalyko: ji reikalauja, kad joje sutaptų blogis, kurį ji nori atlikti, ir blogis, kurį ji patiria. Kitaip tariant, ji siekia, kad patirtas blogis būtų padaryto blogio atpildas. Ji nori harmonijos tarp aktyviosios ir pasyviosios savo būties dalių. Tačiau tikrovėje taip nėra: „tas, kuris kenčia daugiausia, nebūtinai yra tas, kuris prasikalto labiausiai“. Ir kaip tik čia sąmonė išvelgia neteisingumo principą. Jausminio ir moralinio blogio neatitikimas sąmonę giliai trikdo. Jei šis atitikimas egzistuotų, blogis žmogaus nebustebintų. Žmogaus gyvenime esama keisto neatitikimo tarp laimės ir dorybės. Mąstytojo nuomone, jei šis neatitikimas būtų absoliutus ir galutinis, daugumai žmonių jis pasirodytų kaip blogio esmė.

Žmonės visuomet siekė paaiškinti šį neatitikimą žvelgdami arba atgalios, arba į priekį. Žvelgdamas atgalios, asmuo nori parodyti, kad „bet kuri kančia yra nepažįstamos ir tolimos kaltės padarinys; jo pasekmės juntamos valioje, kuriai reikia apvalymo“. Žvelgdamas į priekį, žmogus siekia parodyti kitą svarbų dalyką: „Kančioje slypi išmėginimas. Jei žmogus jį pakelia, jis suvokia, kad jausmingumas (jausmas) ir norėjimas (noras) sutampa“. Lavelis pažymi, kad šioje vietoje iškyla tikėjimo esmė. Tikėjimas siekia sujungti abi tendencijas, jis eina nuo vienos prie kitos, niekuomet neatskirdamas nuopuolio ir atpirkimo.

Tačiau filosofas pripažįsta, kad šios tikrovės visuomet yra sudėtingos. Niekas, jo nuomone, nesutiks, kad šiame gyvenime egzistuotų konfliktas tarp laimės ir gėrio, nei kad skausmas ir kančia būtų visuomet atskirti. Be kita ko, graikai manė, kad išminčius visuomet yra

laimingas ir net jis vienintelis laimingas. Jis laimingas ne todėl, kad nepažįsta skausmo, bet todėl, kad jis vienas geba jį priimti, suprasti ir į jį prasiskverbti.

Skausmas ir kančia

Ligšioliniai mąstytojo svarstymai apie skausmą ribojosi fizine tikrove. Dabar Lavelis paliečia ir moralinį skausmą, kuris virsta kančia. Fizinis skausmas gali apimti visą žmogų, skausmas sustabdo ir sustingdo visas jo sąmonės galias. Kitaip, Lavelio nuomone, yra su moraliniu skausmu. Užuoat sukaustęs, jis stiprina sielos pajėgumą, sukelia visas žmogaus galias ir net suteikia joms ypatingą augimą. Ir kaip tik čia veikiau dera kalbėti apie kančią nei apie skausmą. Skausmą gi žmogus kenčia, o kančią jis užvaldo. Kančią žmogus turėtų ne tiek atmesti, kiek į ją prasiskverbti.

Lavelis pateikia ir kitą skirtumą tarp skausmo ir kančios. „Kadangi skausmas, – sako jis, – yra susijęs su kūnu, jis susijęs su akimirka [...], o kančia, priešingai, yra susijusi su laiku. Ji visuomet apleidžia akimirką ir užpildo trukmę. Užuoat atsinaujinusi kaip skausmas iš išorės, kančia maitinasi iš vidaus, iš įsivaizdavimų; ji visuomet kreipia žvilgsnį į tai, ko jau nėra arba ko dar nėra, ji nuolat atgamina prisiminimus, idant save pateisintų ir save palaikytų.“ Skausmas pagaliau visuomet apima tik dalį žmogaus (čia autorius tarsi prieštarauja tam, ką pasakė anksčiau), tačiau kenčia visas žmogus. Taip yra dėl to, kad kančia užpildo laiko trukmę ir net ją pranoksta.

Kančios aktas

Filosofas pastebi dar gilesnį skirtumą tarp skausmo ir kančios. Anot jo, skausme matome pirmiausia kūną, o kūnas veda į santykį su daiktais. Kančia savo ruožtu yra sudėtingesnė. Kai žmogus kenčia, jis visuomet kenčia santykyje su kitomis būtybėmis. Todėl dabar dar labiau paaiškėja, kodėl skausmas yra trumpalaikis. Tiesiog žmogaus ryšys su daiktais susijęs veikiau akimirkomis, o jo sąsajos su asmenimis apima visą gyvenimą laiko trukmėje ir amžinybėje. Kančios negalima tapatinti vien su jausmu, ji – daug intymesnė. Kančioje žmogus suvokia, kad pavojuje atsidūrė ne tik kūnas, bet ir visa jo dvasinė būtis. Skausmą žmogus patiria tik savo kūne, o kenčia visa savo būtimi.

Negatyvios laikysenos skausmo atžvilgiu

Liudvikas Lavelis dar kartą sugrįžta prie skausmo temos, teigdamas, kad skausmas kaip toks neturi savyje jokios vertės. Ši gali kilti tik iš to, kaip žmogus veikia skausmo atžvilgiu: iš to, kaip žmogus veikia, skausmas gali virsti blogiu arba gėriu. Ir čia mąstytojas išskiria negatyvias ir pozityvias žmogaus laikysenas skausmo atžvilgiu. Tarp negatyvių jis mini šias: 1)

vidinis sugniuždymas arba moralinė depresija, 2) maištas, 3) atsiskyrimas ir netgi 4) mėgavimasis skausmu.

Žmogus gali leistis *sugniuždomas*. Šiuo atveju sąmonė prisipildo skausmo ir tampa visiškai pasyvi. Tačiau autorius teigia, jog net visiško moralinio sugniuždymo metu joks žmogus negali teigti, kad jau išsemti visi gilioje jo būtyje esantys resursai.

Toliau skausmo metu žmogus jaučia, kad į jį nesiklausęs prasiskverbė svetimšalis, kuris viską valdo, griaua, gniuždo valią ir paverčia ją vergu. Sukyla vidinis maištas. Tačiau autorius teigia, jog reikia aiškiai išskirti maištą prieš skausmą ir natūralų troškimą, kad skausmas praeitų. Maištas parodo žmogaus bejėgiškumą, bet sykiu jis neleidžia žmogui imtis vidinės veiklos, galinčios paimiti iš skausmo gerąją dalį arba kurti naują pasaulį, kuriame skausmas būtų panaikintas. Maištas siekia tik vieno – sugriauti, ir kaip tik dėl to jis priskirtinas prie negatyvių valios laikysenų.

Trečia negatyvi laikysena – *atsiskyrimas* – žmogų ištinka tada, kai skausmas prasiskverbia į patį slapčiausią vidų, uždaro individą vienumoje ir atskiria nuo kitų žmonių. Visas dėmesys sutelkiamas tik į save. Šiame atsiskyrimo iškyla naujas skausmas – instinktyvus ir sykiu sąmoningas bėgimas, lydimas savęs ieškojimo. Anot Lavelio, šią akimirką skausmas virsta blogiu, nes žmogus gali atsiskyrimą naudoti negatyviai, maža to, jis gali jo norėti, prie jo prisirišti ir šitaip jį dar padidinti. Individas šioje pozicijoje užsidaro skausmingame egoizme ir dar vis maitina savyje maištą.

Ir ketvirta negatyvi laikysena, beje, gana paradoksali, yra *mėgavimasis skausmu*. Tai visiška priešingybė maištui. Žmogus čia ieško būdų ne tiek skausmą atstumti, kiek jį palaikyti ir jį maitinti slapčiausioje savo vidujybėje. Norima, kad patiriamas neteisingumas būtų vis didesnis, tarsi taip geriau būtų galima save pateisinti. Kadangi kančia priklauso giliausiems asmens klodams, žmogui gali atrodyti, kad ji jį iškelia. Kančia atskiria, bet ir išskiria iš kitų. Mano kančia, kurios kiti žmonės galbūt nepatyrė, man rodo kaip ypatinga likimo žymė. Žmogus gali norėti, kad toks jo likimas būtų dar negirdėtas, neturėtas.

Visos šios laikysenos slypi žmoguje viena ar kita forma. Lavelis siūlo prieš jas kovoti ir jas atversti. Jo manymu, reikia, kad žmogus mokytųsi skausmą ne tik pakęsti, bet ir į jį prasiskverbtį, pamatyti jame slypintį pozityvų elementą, gebantį keisti gyvenimą. Svarbu mesti žvilgsnį į savo gyvenimo praeitį ir pastebėti, kad išgyventi skausmai atliko mano asmenybės vystymesi svarbiausią vaidmenį – jie padarė mano gyvenimą rimtą, suteikė jam gelmės. Nuostabu konstatuoti, kad per nepageidaujama skausmą gyvenimas išsiskleidė, ypač tada, jei valia užėmė tinkamą laikysena kančios atžvilgiu. Todėl dabar reikia klausti: kaip valia gali pastebėti pozityvią skausmo reikšmę? Ir mąstytojas pateikia keturias dimensijas, kurios sykiu

yra ir pozityvios laikysenos skausmo atžvilgiu. Jos yra tokios: 1) išpėjimas, 2) gryninimas ir gilinimas, 3) bendrystė ir 4) vidinis apvalymas.

Pozityvios laikysenos skausmo atžvilgiu

Skausmas kaip toks nėra blogis, jis yra reakcija, kuri gali *ispėti*, jog blogis artinasi. Pavojus ne visada yra išorėje, dažniausiai jis yra žmogaus viduje. Skausmas visuomet sąmonėje sukelia konfliktą tarp to, kas vyksta, ir to, ko norėtume. Lavelio manymu, kaip tik čia asmeninė žmogaus veikla turėtų atkurti vidinę darną, kurią praradome. Skausmas kviečia žmogų mąstyti, tik ne tam, kad rastume priemonių skausmą vyti šalin, bet kad jį suprastume, užčiuoptume priežastis, kodėl staiga iškilo nesutarimas tarp tikrovės ir manęs, pagaliau kad klaustume, kaip galime įveikti skausmą per praturtinimą, kuris turėtų egzistenciją užpildyti ir duoti prasmę gyvenimo paskirčiai.

Antroji pozityvi dimensija – *gryninimas* ir *gilinimas* – parodo, kad skausmas yra metafizinė tikrovė. Skausmo atveju yra svarbu tik viena – kenčiančiojo laikysena. Paliečiantis kūną skausmas parodo, kad kūnas yra čia ir dabar, jis nėra vien tik daiktas, bet yra susijęs su gyvybe ir sąmone. Suvokimas, jog savyje nešame gyvybę, mus visada lydi, bet dažnai jis yra aptemdytas. O skausmas šį suvokimą atgaivina. Skausmas žmogui nuolat atskleidžia jame esantį gyvenimą. Skausmas visada yra rimtas dalykas ir kaip tik todėl jis suteikia gyvenimui rimtumo. Skausmas dėl to nėra gėris, priešingai, susidaro išpūdis, kad skausmo atveju iš žmogaus gėris yra išlupamas. Tačiau paradoksalu, kaip tik suvokimas, kad gėris yra išplėšiamas, duoda būčiai gelmę, atimdamas iš būties tai, ką ji turėjo, ir nukreipdamas ją į tai, kas ji yra, o atverdamas prasmę to, ką ji prarado, duoda jai daug daugiau. Skausmas labai gyvai išiskverbia į sąmonę ir išdirba ją iki šaknų kaip žemę. Kaip tik iš čia kyla žmogaus būties gryninimas ir gilinimas.

Skausmas turėtų vesti į *bendrystę* su kitais. Jei atsiskyrimas nugalimas, bendrystė turėtų įvykti pačioje gelmėje – ten, kur skausmas vertė atsiskirti. „Kiek, – teigia Lavelis, – nutraukiame saitus su mus supančiais, tiek sumažiname mūsų gebėjimą kentėti, [...] nes kai žmogus sąmoningai atsiskiria nuo to, kas jį skaudina, skausmui jis suteikia egoistinį pobūdį“. Bet bendrystė tarp asmenų bus galima tik prieš tai jiems išsiskyrus, maža to, bendrystė prasidės tik tada, kai abu savo viduje bus save atskyrę, kai nebus jokio gebėjimo komunikuoti. Imtis bendrystės žingsnių jie pradės tik toje asmens dalyje, kuri nesileidžia būtų liečiama, ten, kur visa, kas priimama, ir visa, kas duodama, regis, kelia drovumą.

Paskutinis pozityvus bruožas skausmo atžvilgiu yra *apvalymas*. Skausmas, Lavelio nuomone, atlieka apnuoginimo, netgi nuplėšimo funkciją. Šioje vietoje verta pacituoti ilgesnį autoriaus tekstą. „Jokioje srityje, – sako jis, – net tyriausioje, siela neturi trokšti turėti kažko

savo valdžioje [...], svarbiausia yra ne tai, ką turime, o mūsų laikysena to, ką turime, atžvilgiu. Nereikia turėjime ieškoti savimeilės patenkinimo. Tuomet, užuot augusi, mūsų asmenybė išsisklaido. Visame, prie ko esame prisirišę, yra kažkas, kas priklauso mums, bet tai nėra mes, tai veda mus į išorę ir į tuštybę. Be abejo, yra sunku atsitolinti nuo to, ką turime, dar sunkiau atsisieti nuo neregimų gėrybių, kaip antai, nuo žinojimo, intelekto, dorybių. Šios mus tenkina, nes, tariame sau, yra nesuinteresuotos, bet galiausiai tėra gilesnė ir subtilesnė tuštybė. Nuplėšimo prasmė yra tokia: nugręžti ją nuo to, ką ji turi, ir atgręžti ją į tai, kas ji yra.“ O skausmas yra šio nuplėšimo veiksnys. Apvalymas įvyksta tada, kai žmogaus siela pasveria prarasto objekto vertę. Šioje vietoje jau ima veikti dvasinė sritis. Pasimato, kad prarastas objektas neturėjo vertės, skausmas liaunasi ir žmogus patiria išlaisvinimą.

Išvada

Filosofo Liudviko Lavelio mintys skausmo ir kančios klausimu yra nelengvos, kupinos prieštaravimų, paradoksų, bet sykiu gali suteikti drąsos šiandienių baimių prieš egzistenciją akivaizdoje. Kaip tada, kai ši knyga buvo išleista, taip ir šiandien kai kuriuose pasaulio regionuose vyksta kruvini sankirčiai tarp tautų. Viena vertus, jie uždaro žmones į skaudžią vienumą ir, kita vertus, juose slypi autentiškos bendrystės tarp asmenų galimybė. Karas sujungia žmones į bendrą tragišką likimą, pastato juos prieš tas pačias tikroves. Žmonės susitinka. Jie susitinka tik tada, kai ieško bendrystės su kitu, o bendrystę atranda tik tuomet, kai nusileidžia į savo vienumos skausmą.

Skausmas ir kančia savaime nėra nei blogis, nei gėris. Ir blogis, ir gėris yra laisvai įgyvendinamos galimybės, todėl žmogaus gyvenimo prasmė priklauso nuo jo laisvės pasirinkimo. Lavelis dar priduria: „Reikia netgi tikėti, kad vieno neregimo ir nežinomo gėrio akto pakanka, kad pasaulis būtų pateisintas, nepaisant to, jog jame slypi daugybė blogio.“ Jei visi žmonės būtų įsitikinę šia tikrove ir atliktų gėrio aktus, pasaulis, ko gero, būtų perkeistas.

Br. Lukas Skroblas OSB

